

NANOPLAZMONIKUS LÉZERES FÚZIÓS PROGRAM (NAPLIFE) II.

**Csernai László P.
Bergeni Egyetem, Norvégia és
Wigner Fizikai Kutatóközpont**

NEIF, Budapest, 2020.10.29

- **II. A**

A Fenntartható Fejlődés

**Nem fenntartható megrekedés
vagy visszafejlődés! Fenntarthatóság**

Brundtland Commission (1987):

“Sustainable development is development of the that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.”

Mennyiségi Definíció

- 3.8 milliárd éve jelent meg az élet a Földön prokaryotic egysejtűekben, baktériumokban. Azóta az anyag állandó fejlődésen megy keresztül, egyre növekvő komplexitású anyagi szervezetekben a biológiában és technológiában.
- *Erwin Schrödinger*, a kvantum-mechanika felfedezője, “*What is Life*” (1944), című könyvében írta le először, hogy a fejlődés csak a növekvő **Komplexitás** irányába lehetséges (ő az “**orderliness**”, *rendezettség* kifejezést használta). Azaz a fejlődés iránya a:
- Csökkenő **Entrópia**. (Ez precíz és számszerűen meghatározott!)
- Komplex anyagok → fejlődés → növekvő komplexitás
- **Csökkenő Entrópia:** Lehetséges ez és folytatódhat?

Növekvő Komplexitás → Entrópia

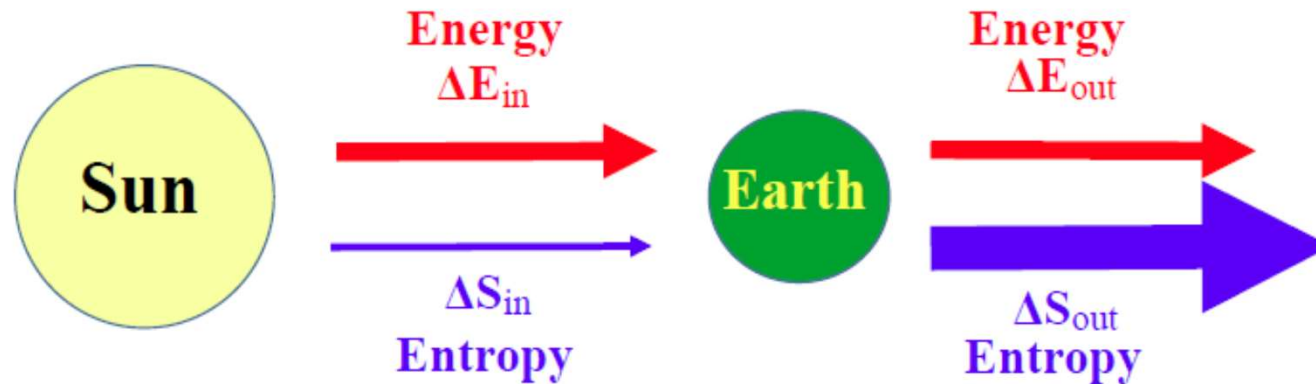
A kémiai és biológiai fejlődés:

Material or tissue	Entropy, S, for 1 kg [J/K°]
H ₂ – ideal gas hydrogen	58.3 · 10 ³
H ₂ O – water vapor, ideal gas	8.24 · 10 ³
H ₂ O – liquid water, T = 100 C°	4.43 · 10 ³
H ₂ O – liquid water, T = 0 C°	3.12 · 10 ³
H ₂ O – water ice, T = 0 C°	1900.2
UF ₆ – Uranium-hexa-fluoride, ideal gas	513.2
C ₆₀ – Fullerene, ideal gas	263.2
DNA molecule* of <i>Candidatus Carsonella ruddii</i> (CCr)	1.79 · 10 ⁻⁹⁶¹⁰⁵
Human DNA	3.96 · 10 ^{-1 974 000 000}
One state of the Human brain tissue	~ 10 ^{-301 000 000 000 000}

*DNA molecule of the smallest bacteria, with only N = 159 662 base pairs.

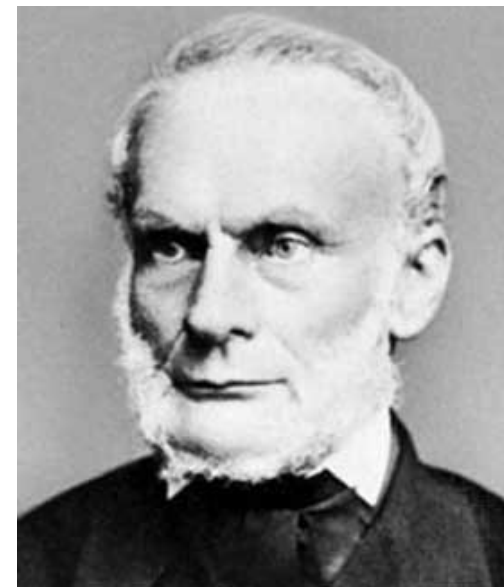
[L.P. Csernai, S.F. Spinnangr, S. Velle, Quantitative assessment of increasing complexity, *Physica A* 473 (2017) 363–376, arXiv: 1609.04637.]

A Föld Energiája & Entrópiája

- Entrópia változás: $\Delta S = \Delta E / T$.
- Az energia a Napból és a Földről kisugárzott energia közel azonos: ΔE .
- A beérkező napsugárzás hőmérséklete magas: $T_{in} \approx 6000 \text{ K}$
- A Föld viaszugárzása a világűrbe alacsonyabb: $T_{out} \approx 300 \text{ K}$
- Így a Föld entrópiájának változása: $\Delta S = \Delta E / T_{in} - \Delta E / T_{out} < 0$!!!
- **Negatív $\Delta S \rightarrow$ Növekvő Komplexitás**
- Ezt a Föld atmoszférája teszi lehetővé, különösen a benne lévő víz!
- A víz a Földön 3 fázisban van jelen: jég, víz, gőz $\rightarrow$ **Termosztát !!!**

Energia, Hő & Entrópia, Víz

1865 Rudolph Clausius

- A **Napról** érkező energia legnagyobb része **Hővé** alakul.
- A Földön a **Fejlődéshez** viszonylag magas hőmérsékletre, $T \sim 300\text{K}$, van szükség, hogy a kémiai és biológiai reakciók megfelelő **sebességgel** menjenek végbe.
- A **víz** mint **termosztát** (az olvadó jég látens hője) egyensúlyban tartja a hőmérsékletet az utóbbi 10000 – 30000 évben →
- A Föld nagy mennyiségű **Entrópiát sugároz ki**, és ez teszi lehetővé a **fenntartható fejlődést**.
- [L.P. Csernai, I. Papp, S.F. Spinnangr and Yilong Xie, Physical Basis of Sustainable Development, *Journal of Central European Green Innovation*, 4, 39-50 (2016), arXiv: 1612.06439.]

Fenntartható fejlődés - Energia & Entrópia

- A fenntartható fejlődéshez **Csökkenő Entrópia** kell, mert komplexebb állapotokat kell létrehozni. Ehhez pedig **Energia szükséges (!)**.
- Ezt az energiát a lehető **legkisebb Entrópia** **produkcióval** kell előállítani. →
Maximális hatásfok!
- Például **vízenergia**

Vízerőmű

- Three Gorges Dam **22.5 GW**
(103 TWh/yr) 2014 Kína →
- The largest hydropower turbines (Enclosed turbines.):
- P= **767 MW** Francis turbina
Hatásfok: $\eta \sim 94\%$.
Veszteség: $\sim 6\%$ →
Hő (Entrópia)
- A legjobb **energiatároló**

Szélerőmű Statoil HyWind pilotpark, Skócia

- **Egy turbina = 6MW**
- **Torony: 2200 tonna acél** ← 30.4 GWh |
- **Ballaszt: 8100 tonna beton** ← 6.3 GWh |
- ~3.5 év termelés
- **Merülés: 78 m**

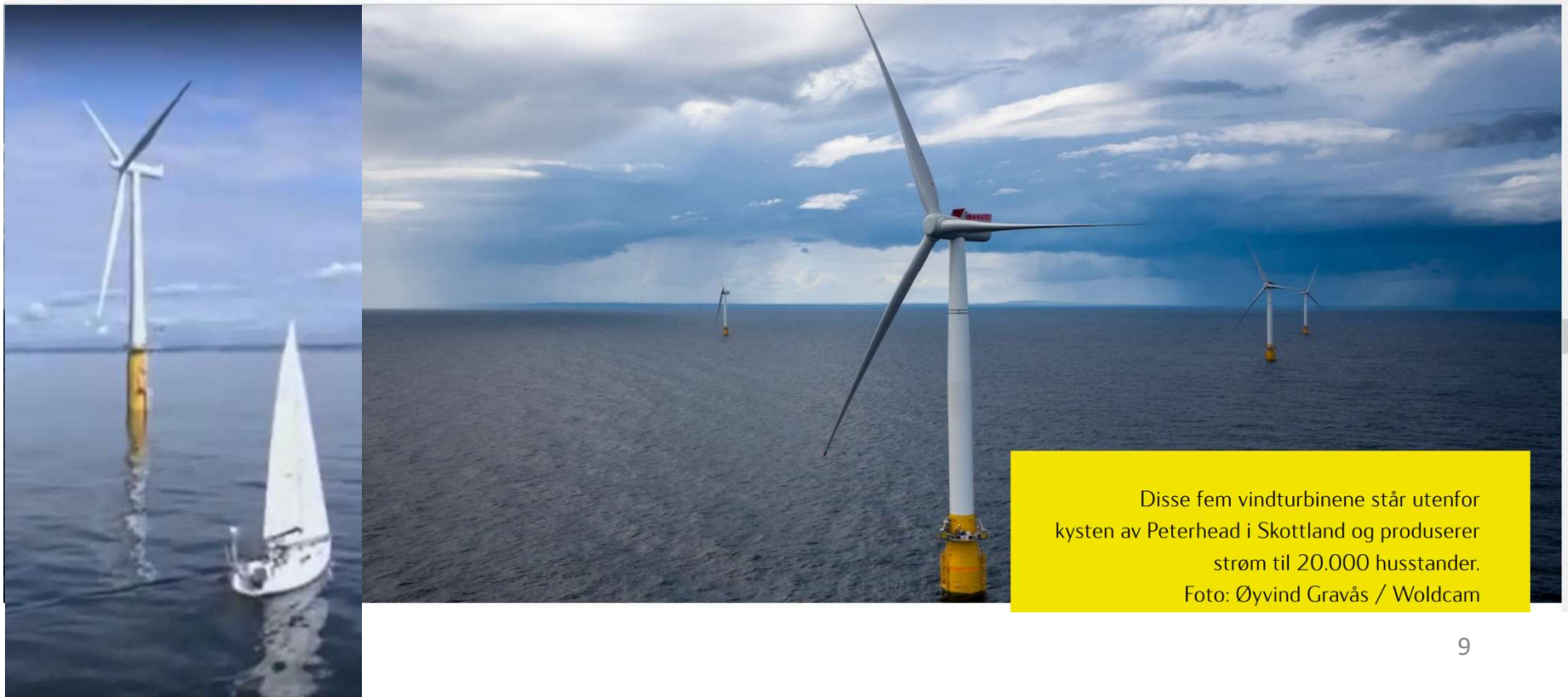
H= 253 m,
Turbina Ø : **d=154 m**,
30 MW: (5x 6 MW turb.)

Statoil

ANNONSØRINNHOLD

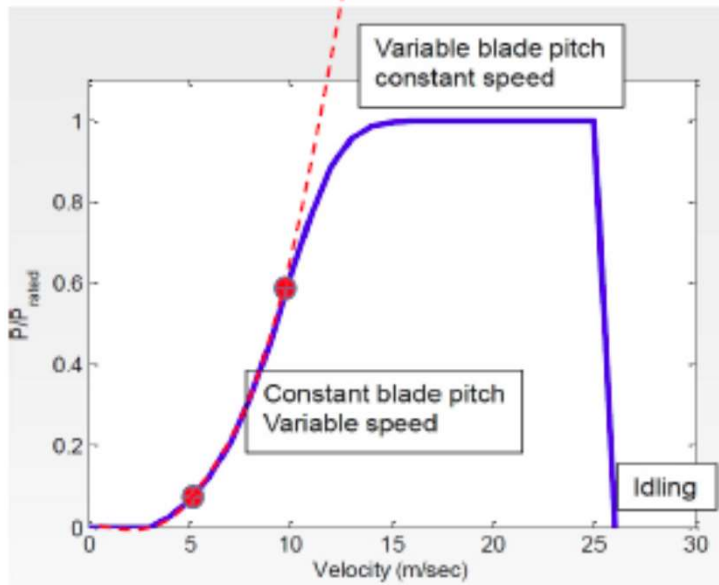
Aftenposten

Disse fem vindturbinene står utenfor kysten av Peterhead i Skottland og produserer strøm til 20.000 husstander.
Foto: Øyvind Gravås / Woldcam

Szélerőmű hatásfoka (HyWind)

- A szél mozgási energiaja/s:
 $P = E_k/s = M v^2/2$
- Az átáramló levegő tömege:
 $M = \rho r^2 \pi v \rightarrow P \sim v^3 !$
- $E_k = 32.6 - 185.6 \text{ MW}$ -- 14–25 m/s szél-sebességnél
- De $P_{\max} = 6 \text{ MW}$ constant !
- **A hatásfok változik:**
  - $\eta = 18.4 \%$ -- 14 m/s (max)
  - $\eta = 3.2 \%$ - 25 m/s szél-sebességnél

← [Finn G. Nielsen, UoB GFI, 2017]

Szélerőmű – Entrópia termelés

Turbulens áramlás →

Látható kondenzáció

A látens hő melegíti a léggömböt

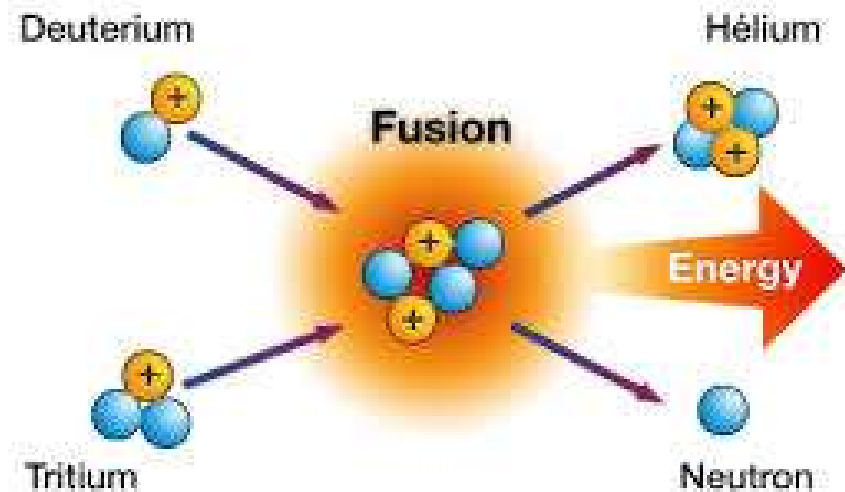
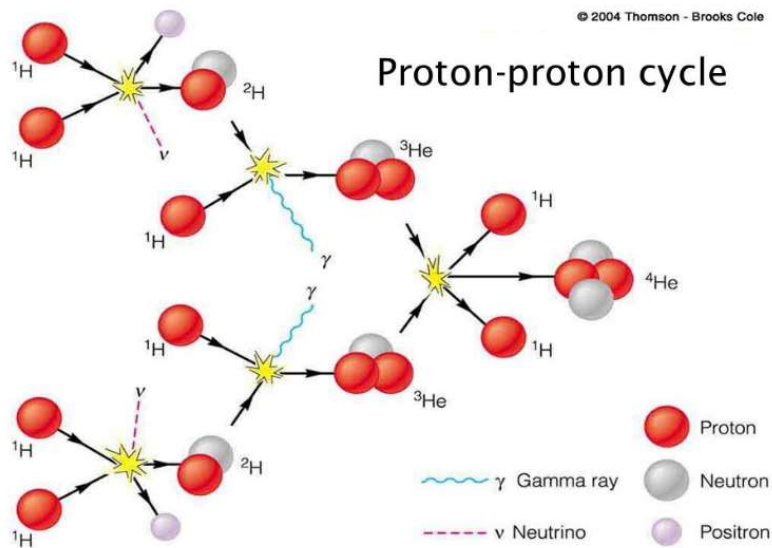
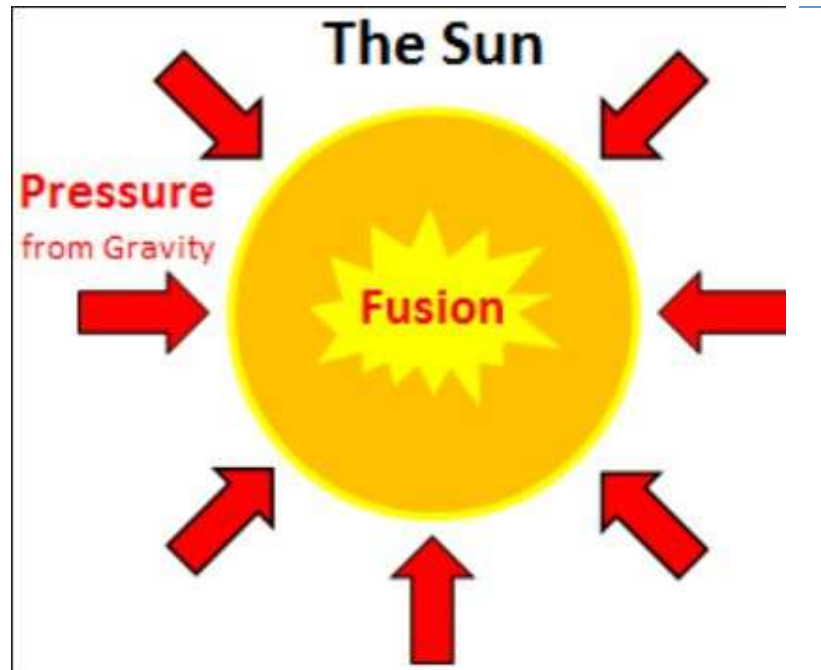
Kis energia termelés

Nagy entrópia termelés

→ Nem fenntartható

→ Felület igényes

Atommag Fúzió

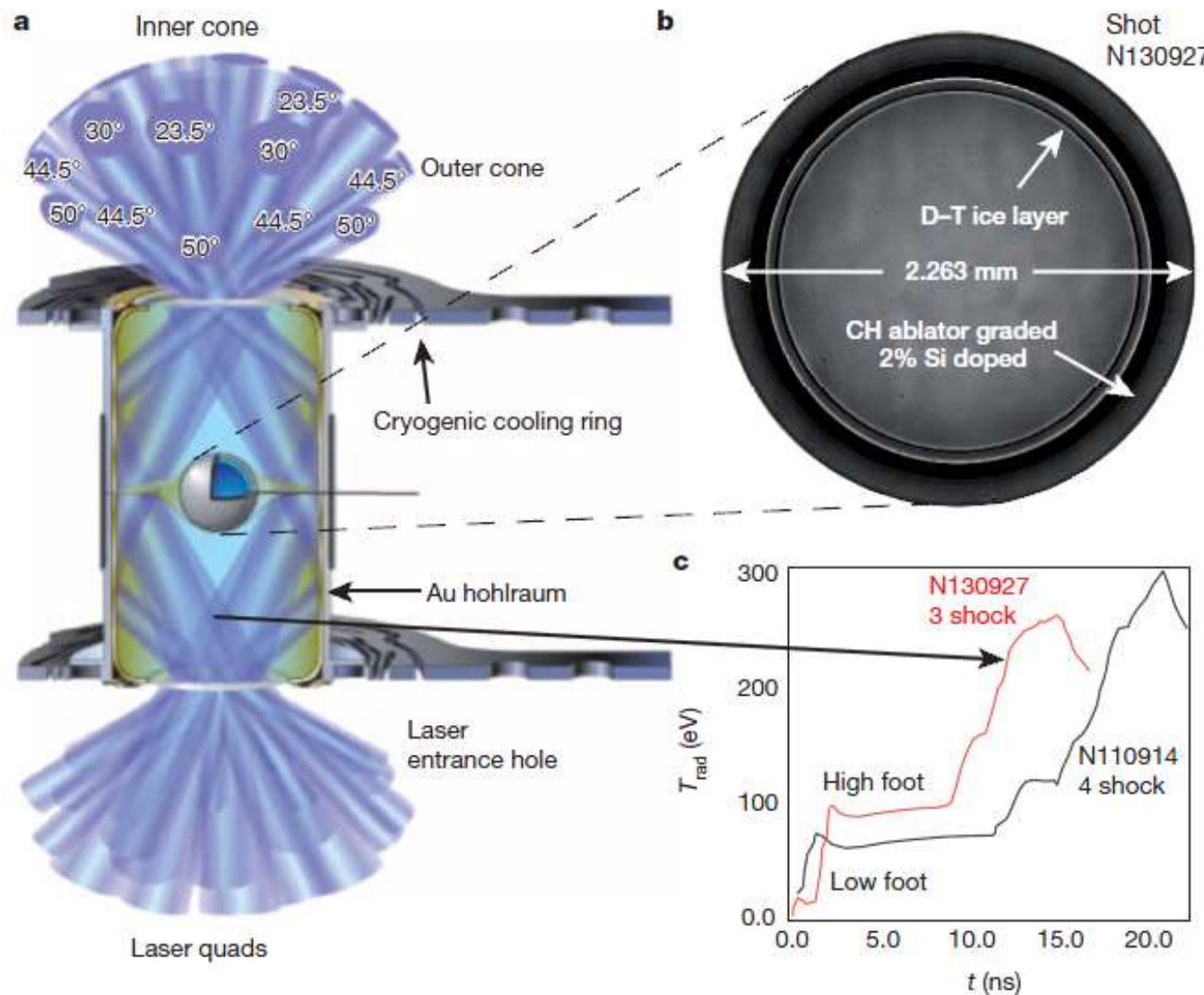
NANOPLAZMONIKUS LÉZER FÚZIÓ (NAPLIFE PROGRAM)

- A fúzió lézeres **Egyidejű begyűjtása** a céltárgy egész térfogatában (**saját és új ötlet**, az előadás tárgya)
- **Nanoantennák** gyűjtik össze a lézer energiát, a céltárgy belsejében (**saját és új ötlet**, öt nagyságrenddel rövidebb, ~100fs lézerimpulzusokkal)
- *Lassú termikus égés helyett a lézerbelövés energiáját direkt használjuk.
(nincs termikus egyensúly !)*
- *Nagy teljesítményű belövések az ELI-ALPS berendezéseivel (csak 2 nyaláb, 10 lövés/sec, 32J, szembe ütköző pl. H és D nyalábok)*
- **Fúziós energia = legtisztább energia és korlátlan üzemanyag**

Indirekt begyújtás 192 lézer, NIF

Lézer besugárzás időfüggése:

Kezdeti összenyomás:
→ 800 g/cm^3
~ **10 ns**,

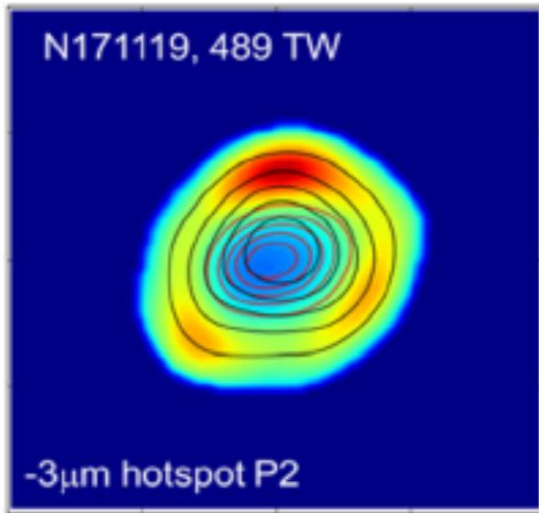
→ Középponti begyújtás:
~ **15/5 ns**

→ **2018**
Be: 422 MJ
Ki: 54 kJ

[O.A. Hurricane et al., Nature, 506, 343 (2014), doi:10.1038/nature13008]

LLNL – NIF 2019 Április

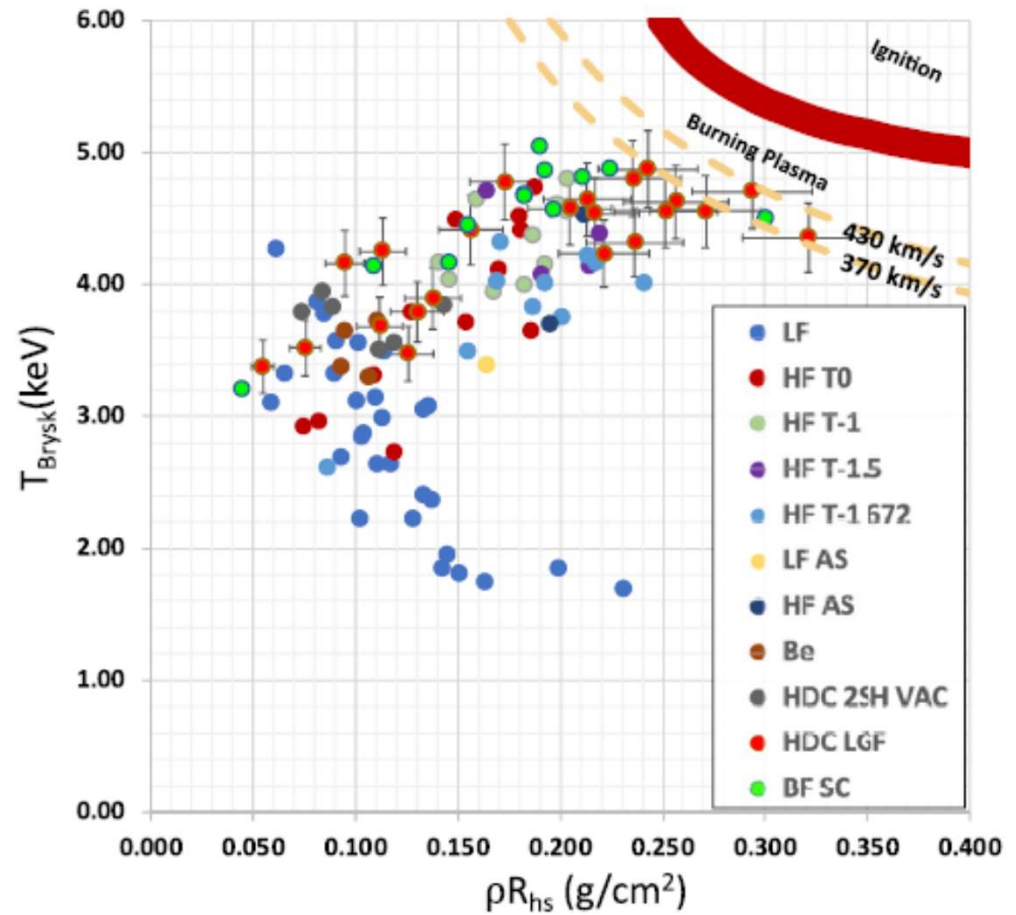
N171119

Hot-spot, 3 μ m, burning spreads by α -heating: boundary is approached.

[O.A. Hurricane et al., Phys. Plasmas 26, 052704 (2019) April.]

$c = 300\,000$ km/s

[A.H. Taub (1948)]

PHYSICAL REVIEW

VOLUME 74, NUMBER 3

AUGUST 1, 1948

Relativistic Rankine-Hugoniot Equations

A. H. TAUB

University of Illinois, Urbana, Illinois and Institute for Advanced Study, Princeton University, Princeton, New Jersey*

Next we suppose that the three-dimensional volume is a shell of thickness ϵ enclosing a surface of discontinuity Σ whose three-dimensional normal vector is Λ_i . If we choose our coordinate system so that the discontinuity is at rest, then since

$$\underline{\lambda_\alpha \lambda^\alpha = 1}, \quad \sum_{i=1}^3 \Lambda_i^2 = 1,$$

we have

$$\lambda_i = \Lambda_i \quad \text{and} \quad \underline{\lambda_4 = 0.}$$

Hence Eqs. (7.1) and (7.2) become, as ϵ goes to zero,

$$[\rho^0 u^i \Lambda_i] = 0, \quad (7.3)$$

$$[T^{\alpha i} \Lambda_i] = 0, \quad (7.4)$$

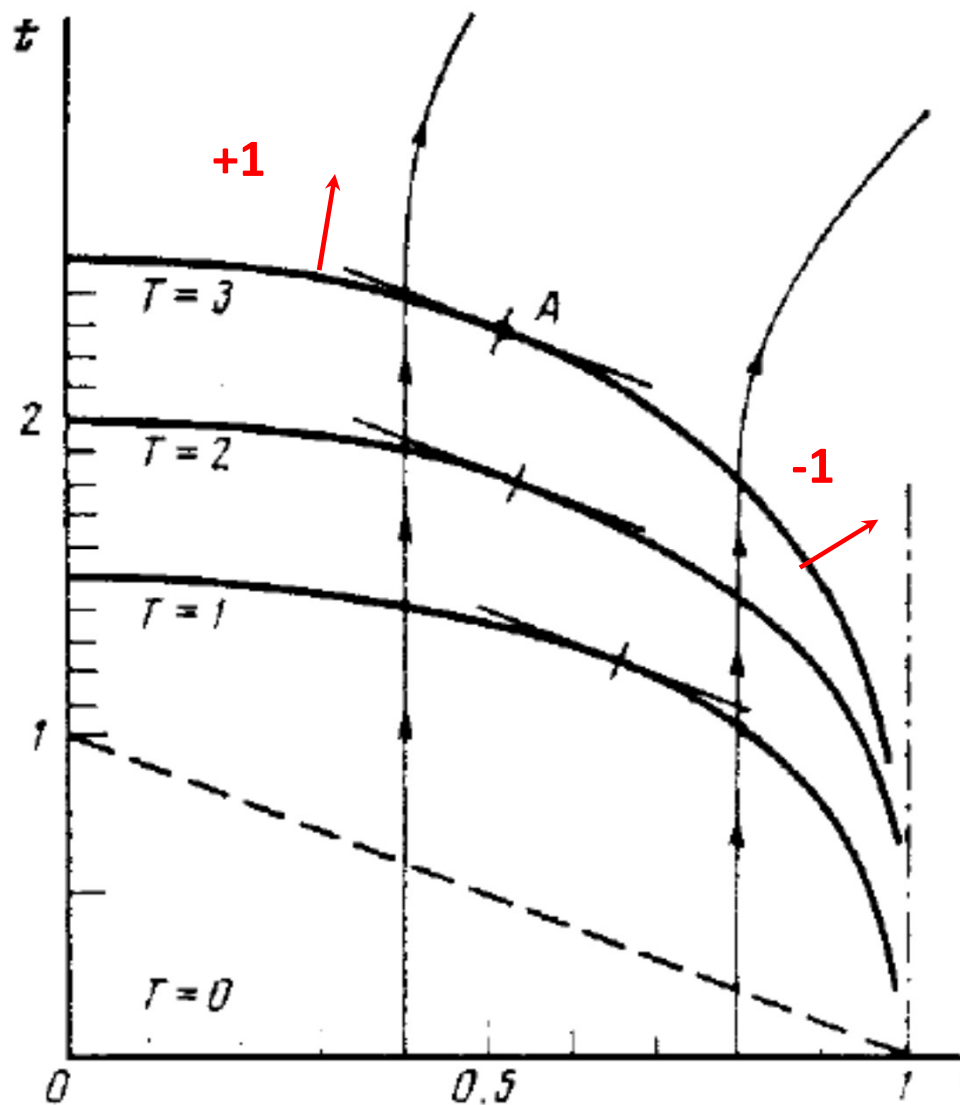
where

$$[f] = f_+ - f_-$$

Taub assumed that (physically) **only slow space-like shocks or discontinuities** may occur (with space-like normal, $\lambda_4=0$).

This was then taken as standard, since then (e.g. LL 1954-)

[L. P. Csernai, Zh. Eksp. Teor. Fiz. 92, 379-386 (1987) & Sov. Phys. JETP 65, 216-220 (1987)]

corrected the work of [A. Taub, Phys. Rev. 74, 328 (1948)]

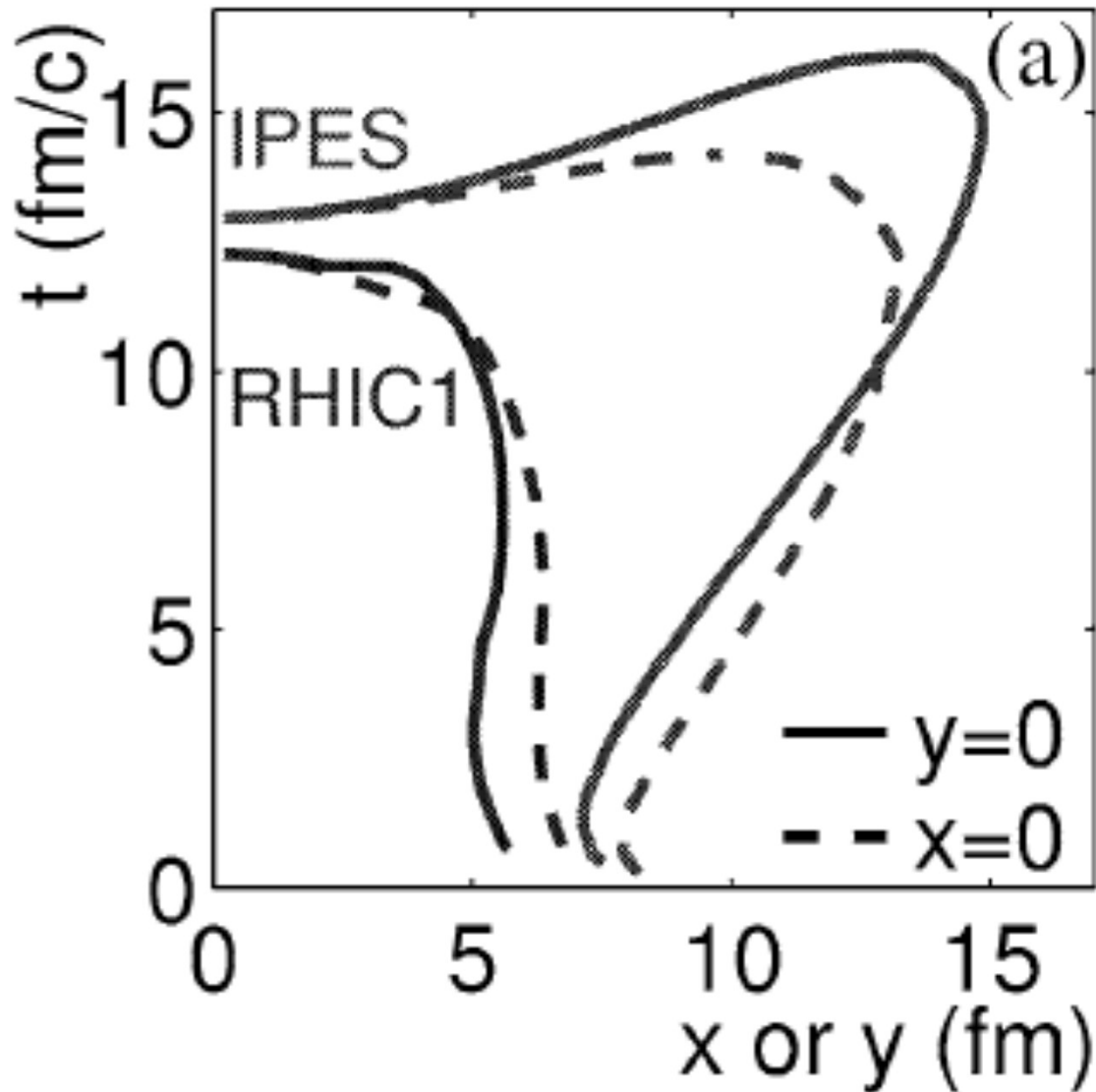
$$\lambda_{\alpha} \lambda^{\alpha} = \pm 1$$

Л. П. Чернаи

ДЕТОНАЦИЯ НА ВРЕМЕНИПОДОБНОМ ФРОНТЕ
ДЛЯ РЕЛЯТИВИСТСКИХ СИСТЕМ

Журнал экспериментальной и теоретической физики

Relativisztikus Quark-Gluon Plasma égés (hadronizáció)

Discovery of QGP:

2000 CERN

2001 BNL

[U.W. Heinz and P.F. Kolb, Phys. Lett. B 542, 216 (2002)]

Gömbszimmetrikus Fúziós Reakció:

Konstans abszorptivitás

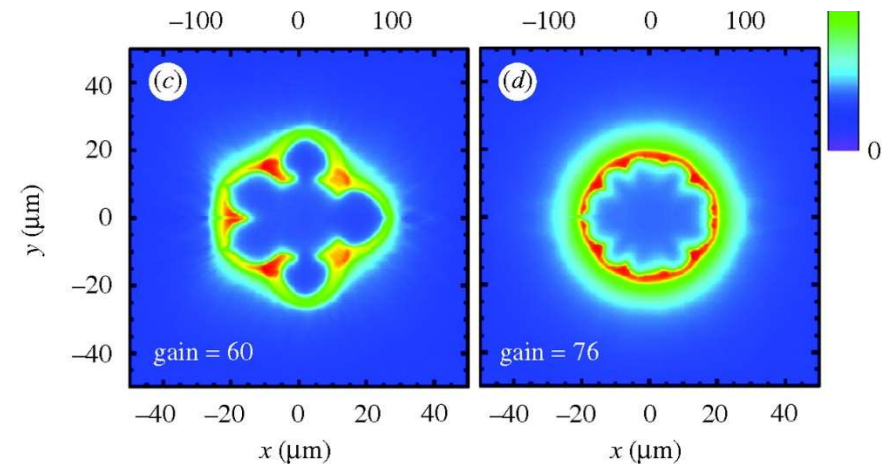
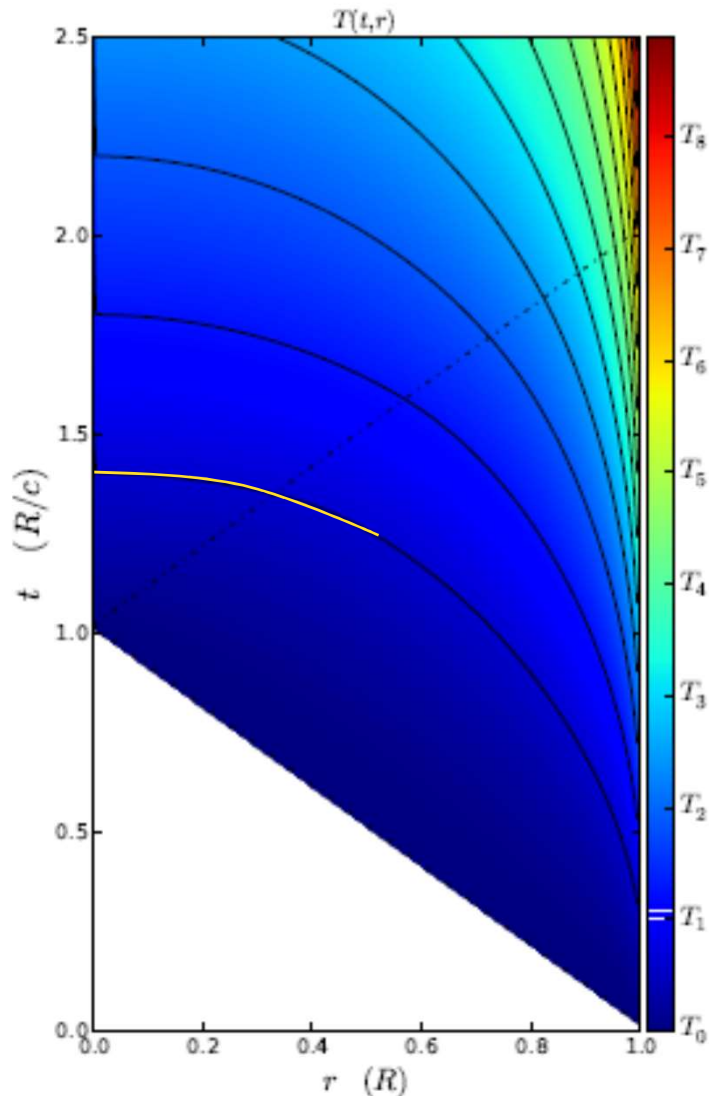
Gömbszimmetrikus besugárzás

Gyulladási hőmérséklet = $T_1 \rightarrow$

Szimultán térfogati begyújtás: $[0, R/2]$

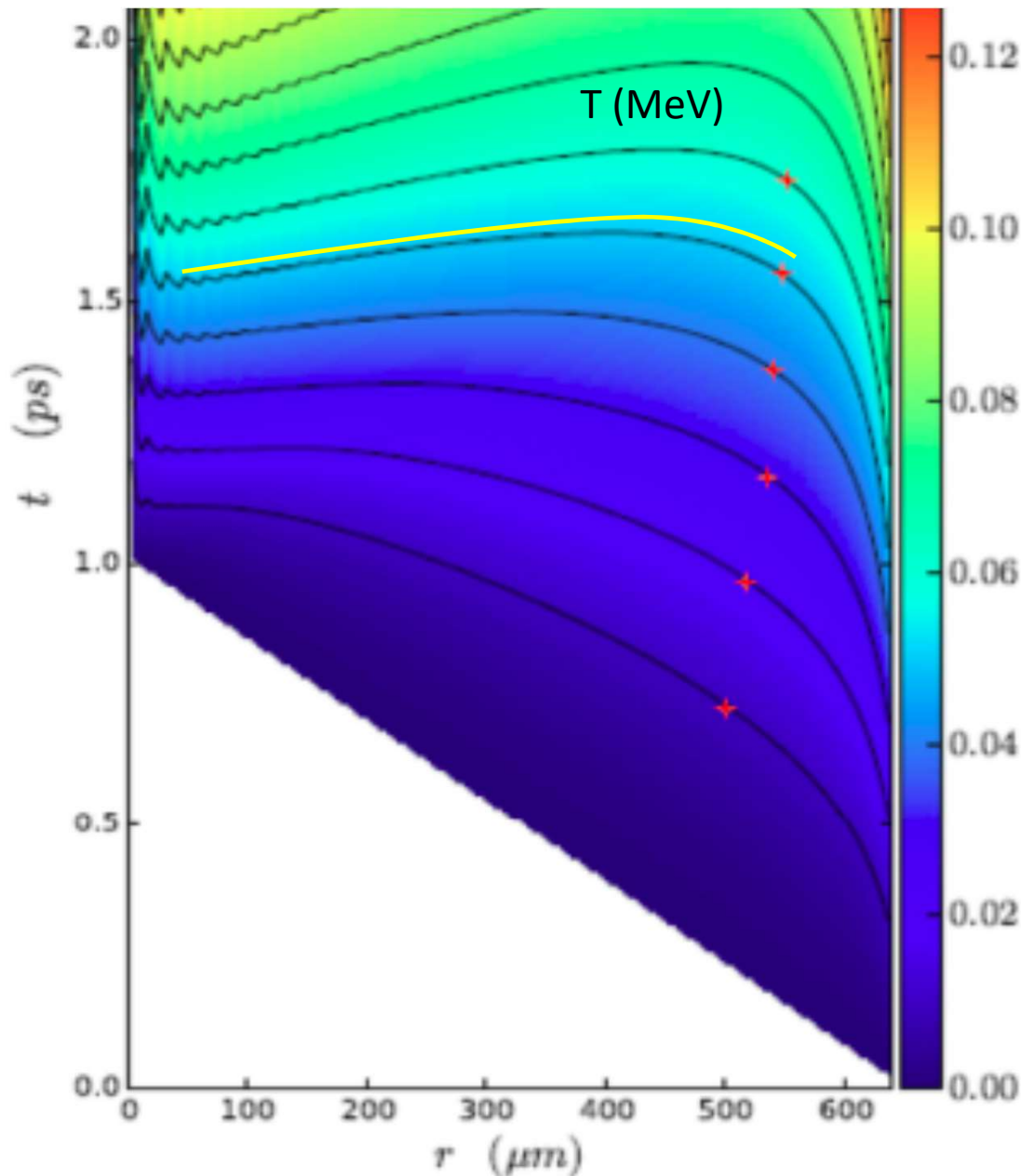
(i.e. **12%** of the volume).

Nem job mint a NIF / Rayleigh-Taylor Instab.

[L.P. Csernai & D.D. Strottman,
Laser and Particle Beams 33, 279 (2015).]

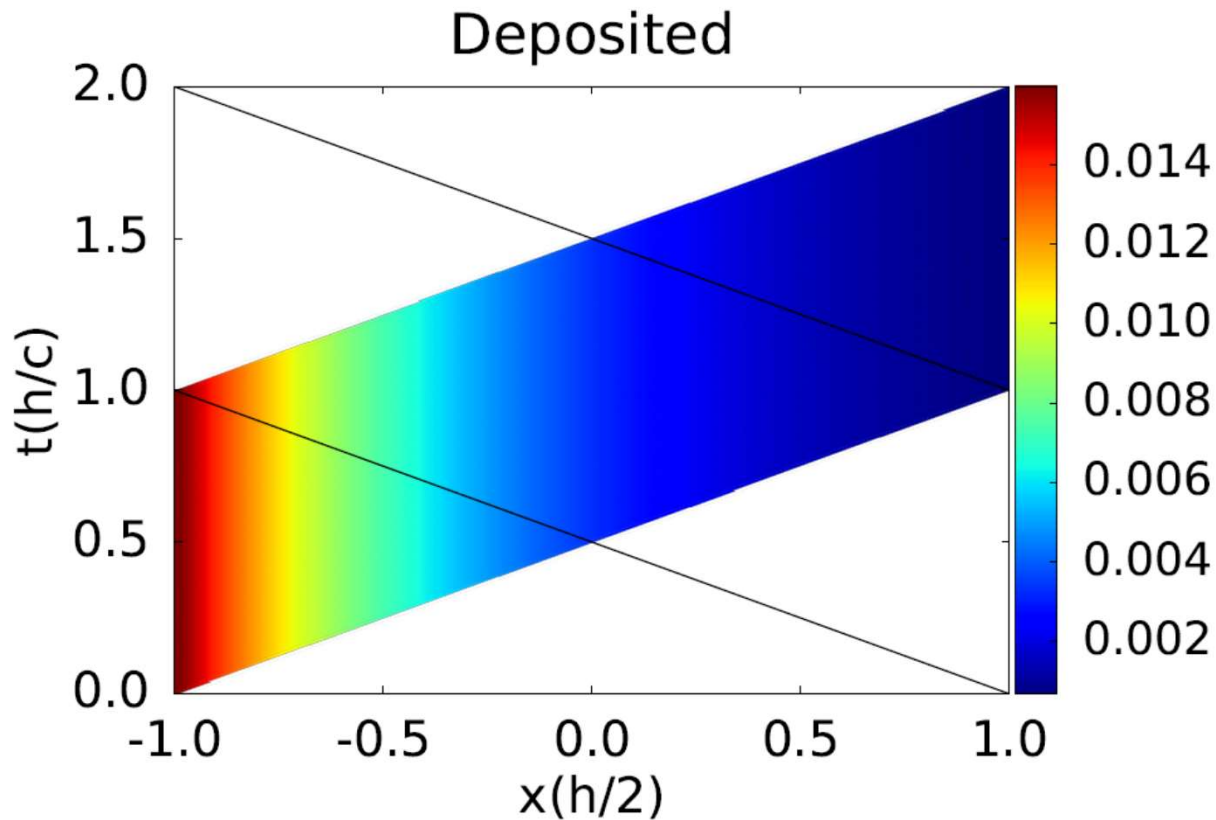
L.P. Csernai, N. Kroo, I. Papp:
[*Patent* # P1700278/3 (2017) &
Laser and Particle Beams, 32,
171-178 (2018).]

Változó abszorbtivitás
Gömb-szimmetrikus besugárzás
Gyulladási hőmérséklet = $T_1 \rightarrow$

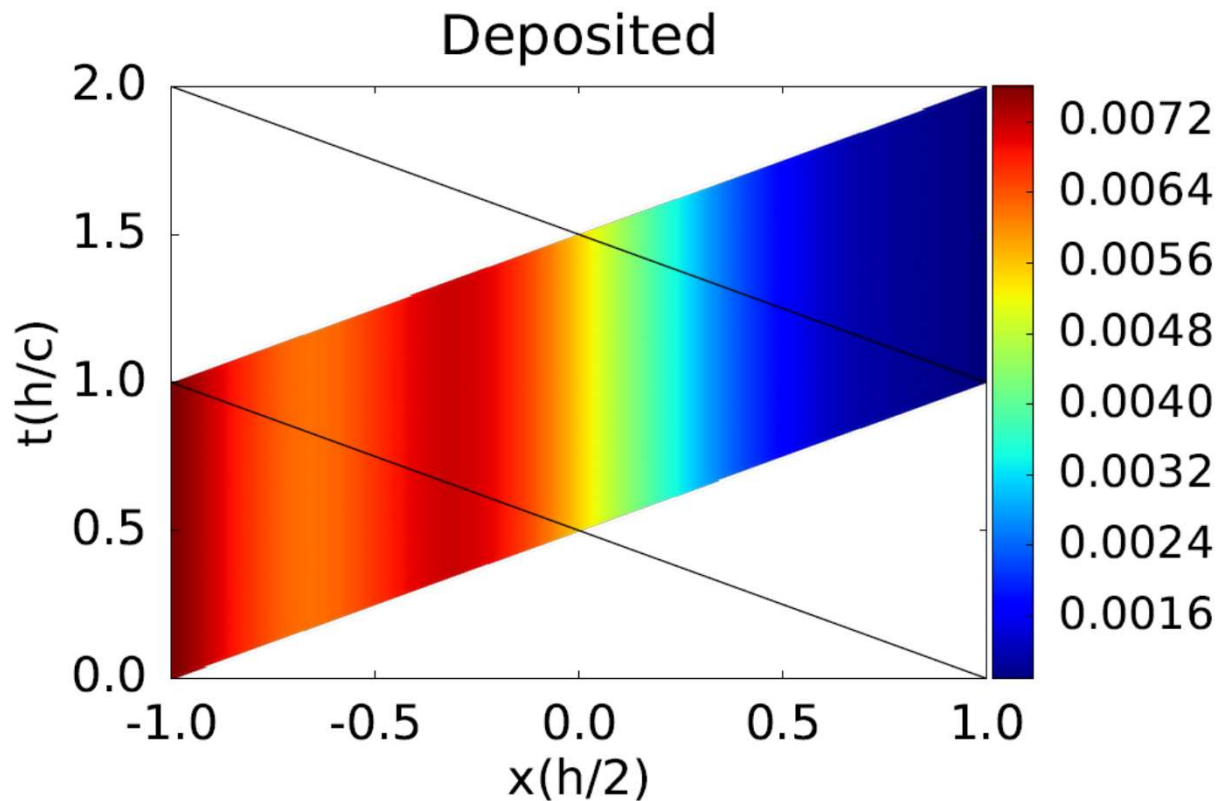
Szimultán térfogati begyűjtés:
[0, 0.9R]
(i.e. **73%** of the volume).
, $r = 0$, $\alpha_K = 30 \text{ cm}^{-1}$
 $r = R$, $\alpha_K = 8 \text{ cm}^{-1}$.

Gyulladási hőmérséklet
 $T_1 = 272 \text{ keV}$

Nanoantennák nélkül

Az egy oldalról való lézer besugárzásból elnyelt energia. Az abszorpció konstans. Ez befelé exponenciálisan csökkenő energia elnyelésre vezet úgy, hogy csak elhanyagolható energia éri el a target túloldalát.

Implantált nanoantennákkal

Az abszorptivitás növekszik a target közepe felé, az implantált nanoantennák miatt.

Az egy oldalról való lézer besugárzásból elnyelt energia. Az abszorpció befelé növekszik. Ez konstans energia elnyelésre vezet a target közepéig. Azután csökken úgy, hogy csak elhanyagolható energia éri el a target túloldalát.

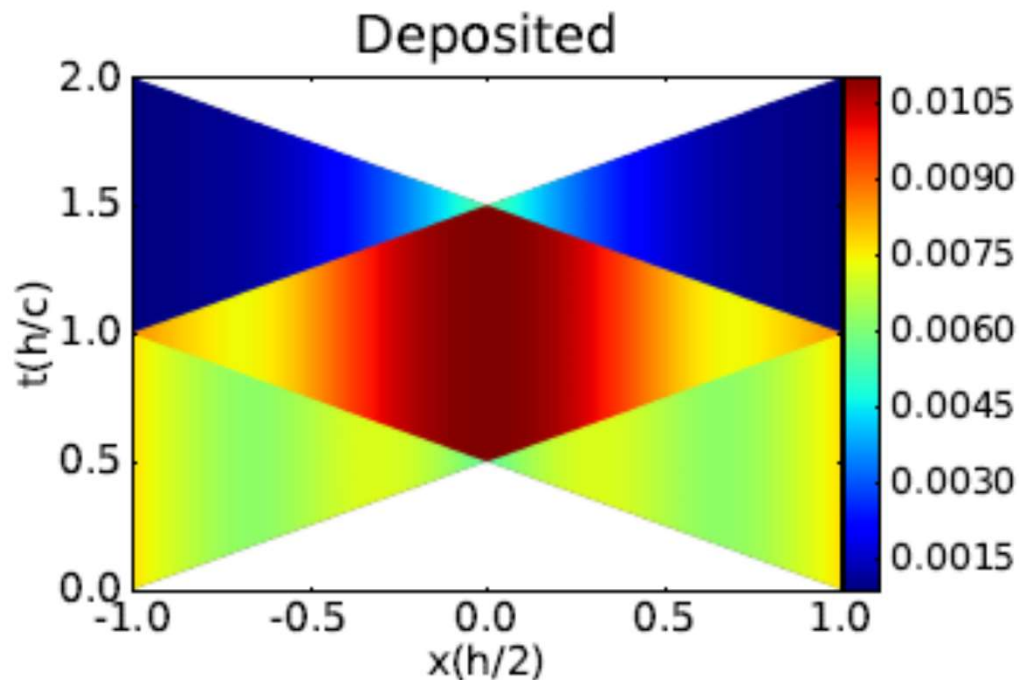

Figure 2: (color online) Deposited energy per unit time in the space-time across the depth, h , of the flat target. The time is measured in units of (h/c) , where c is the speed of light in the material of the target. The irradiation lasts for a period of $\Delta t = h/c$ the time needed to cross the target. The irradiated energy during this time period is Q from one side, so it is $2Q$ from both sides together.

The color code indicates the deposited energy per unit time and unit cross section (a.u.). The deposited length is $\Delta x = c\Delta t$. Note! The absorptivity in this case $\alpha_K \neq \text{const}$. For more details please see Appendix B.

Besugárzás két oldalról, implantált nanoantennákkal

Gyűjtési energia: Q_i/m

pl. DT target esetén: $Q_i/m = 27 \text{ kJ/g}$

→ ha $Q = 100 \text{ J}$ energiánk van, akkor egy:

$m_{DT} = Q / Q_i \text{ g} = 3.703 \text{ mg}$

tömegű DT targetet tudunk begyűjtani.

Ezekután adott m_{DT} és ρ_{DT} esetén a DT-target térfogata, $V_{DT} = 16.5 \text{ mm}^3$

és $h_{DT} = 2.67 \text{ mm}$.

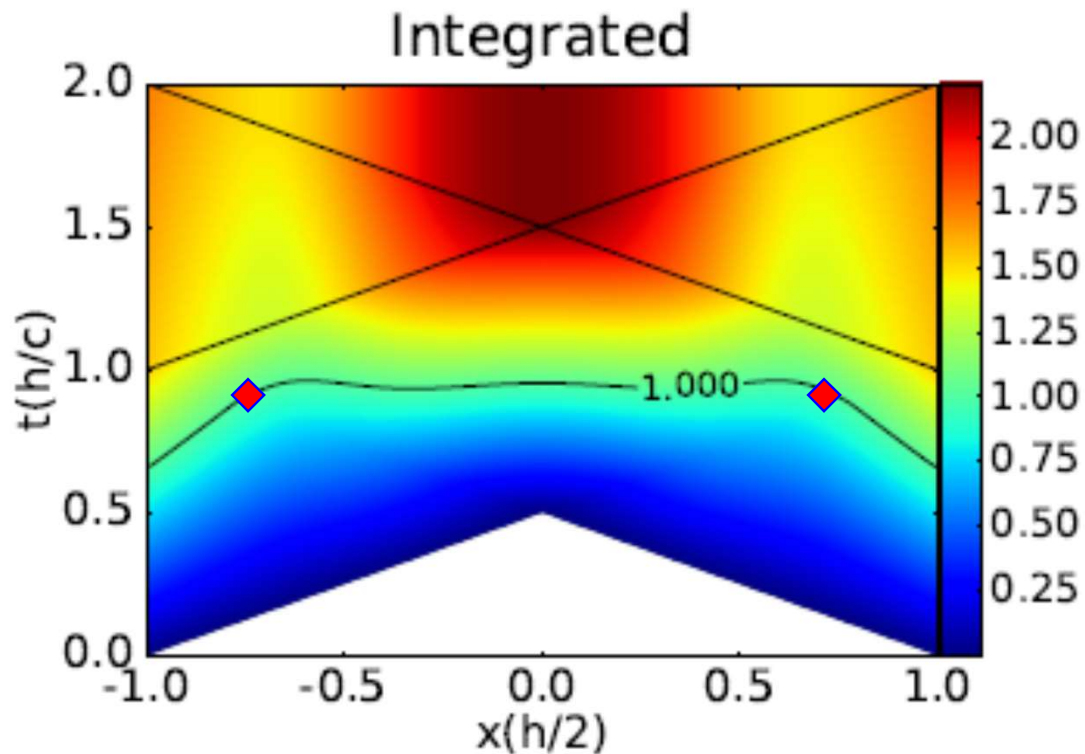

Figure 3: (color online) Integrated energy up to a given time in the space-time across the depth, h , of the flat target. The color code indicates the temperature, T , reached in a given space-time point, in units of the critical temperature, (T_c). The contour line $T = 1$, indicates the critical temperature, T_c where the phase transition or the ignition in the target is reached. This contour line is almost at a constant time, indicating simultaneous whole volume transition or ignition. The irradiated energy, Q is chosen so that, $1Q$ irradiation will achieve the critical temperature.

With nano antennas

Gyulladás: $T = T_c = 1$.

[L. P. Csernai, M. Csete, I. N. Mishustin, A. Motornenko, I. Papp, L. M. Satarov, H. Stöcker, N. Kroo, *arXiv:1903.10896*, *Submitted to MRE*]

Kísérleti elrendezés

Ti-Si Hydra lézer, Wigner FK, RMI:

$\lambda_k = 800 \text{ nm}$, $f_{\text{rep}} = 10 \text{ Hz}$, $E_{\text{imp}} > 25 \text{ mJ}$, $\tau = 40 \text{ fs}$

Első feladat:

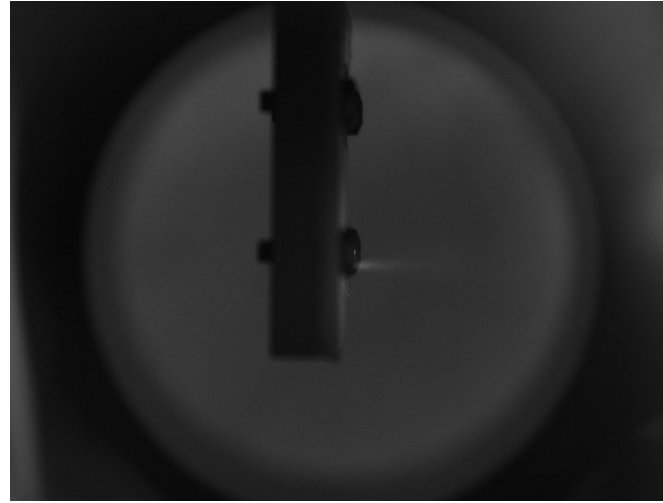
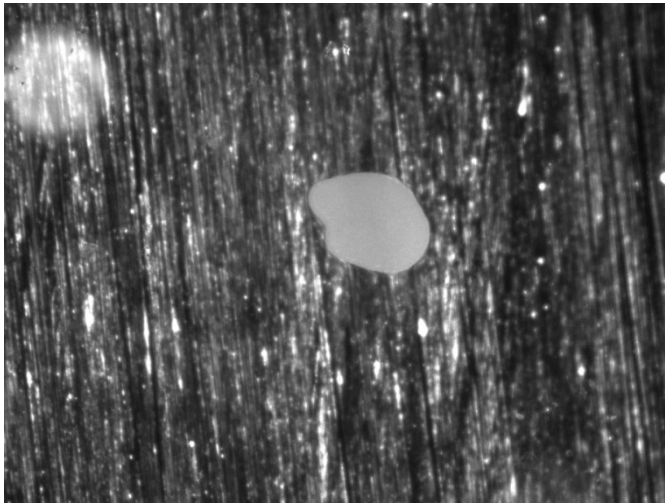
Igazolni
a nano-
antennák
erősítését,

Cyclic Olefin
Copolymer
(COC) targeten.

RÁCZ PÉTER

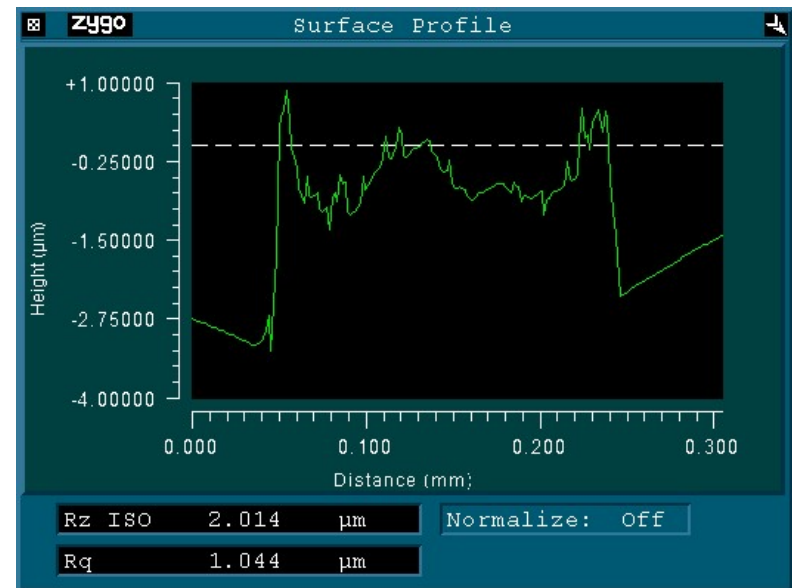
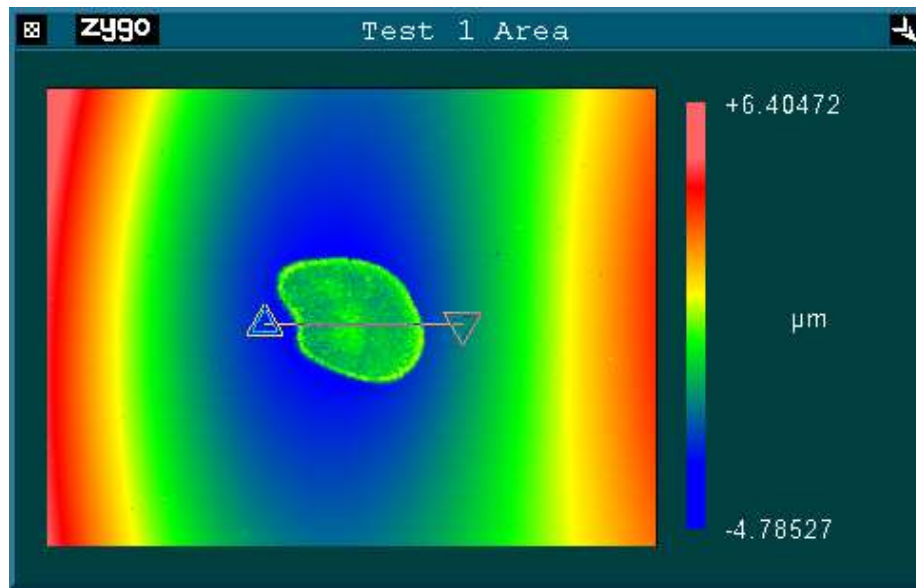
Nem dópolt, E = 3 mJ

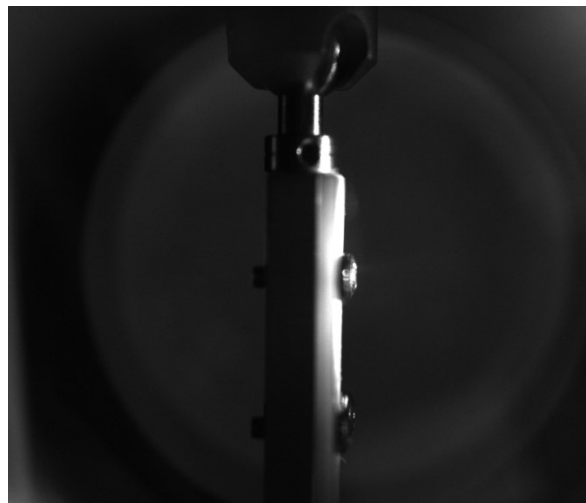
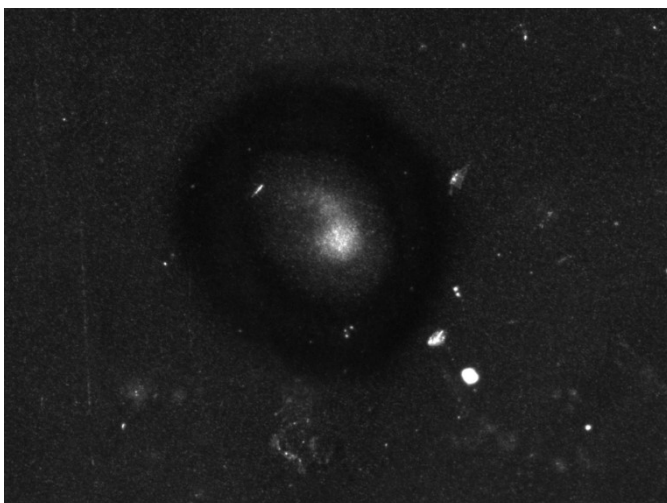
$H \sim 3 \mu\text{m}$

$D \sim 200 \mu\text{m}$

$V_2/V_1 \sim 5,3$

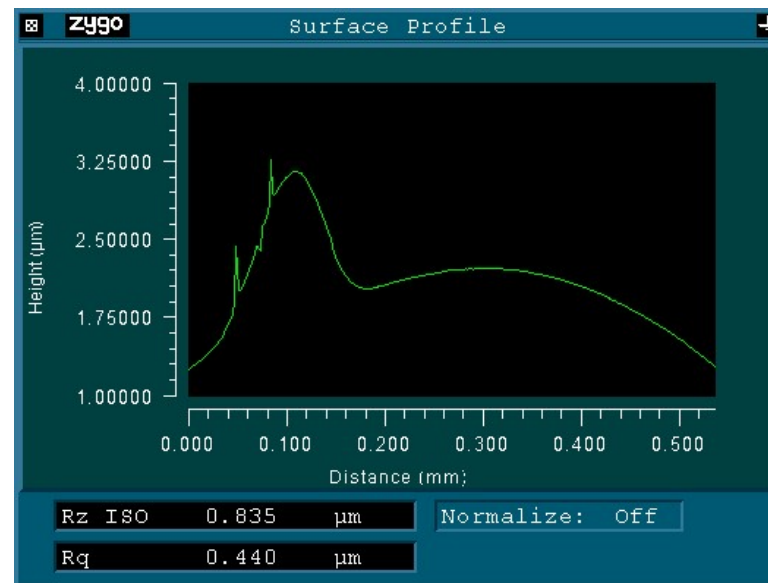
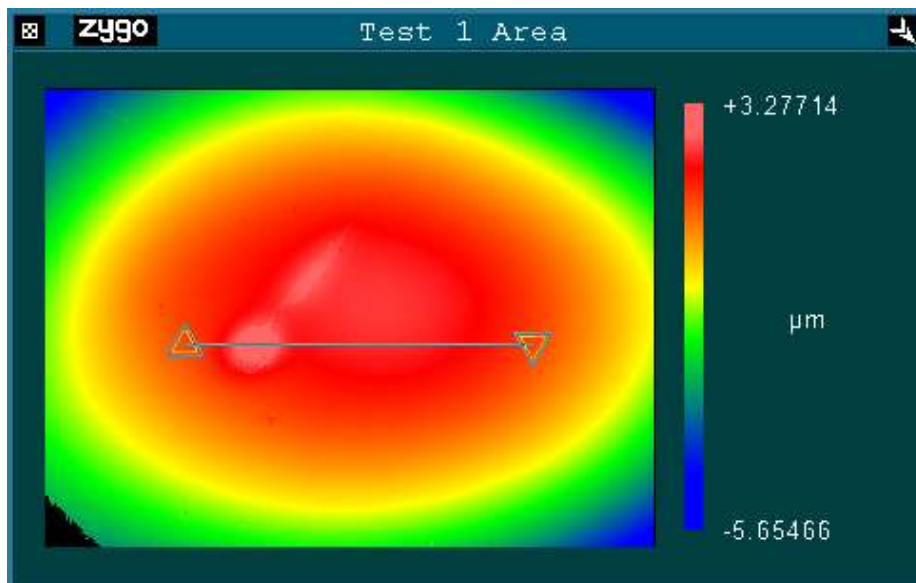
Dópoló, E = 1.1 mJ

$H \sim 2 \mu\text{m}$

Optikai leképezés alapján:

$D \sim 520 \mu\text{m}$

Vastag érme alakú target - Új konfiguráció

Target vastagsága: h

h függ a pulzus energiától,
a gyulladási energiától, a
target tömegétől

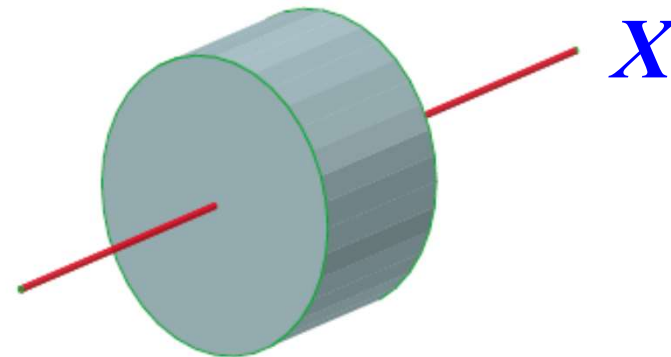

Figure 1: (color online) The target still should be compact to minimize the surface effects. The irradiation is performed along the x -axis from both sides towards the target. The laser beam should be uniform hitting the whole face of the coin shaped target.

Második feladat:

Egyidejű begyújtás a teljes
térfogatban

Radiation dominated implosion with flat target

László P. CSERNAI^{1,3}, Mária CSETE², Igor N. MISHUSTIN^{3,7}, Anton MOTORNENKO³,
István PAPP⁴, Leonid M. SATAROV³, Horst STÖCKER³, and Norbert KROÓ^{5,6}

¹

¹ Dept. of Physics and Technology, Univ. of Bergen, Norway

² Dept. of Optics and Quantum Electronics, Univ. of Szeged, Hungary

³ Frankfurt Institute for Advanced Studies, Frankfurt/Main, Germany

⁴ Dept. of Physics, Babes-Bolyai University, Cluj, Romania

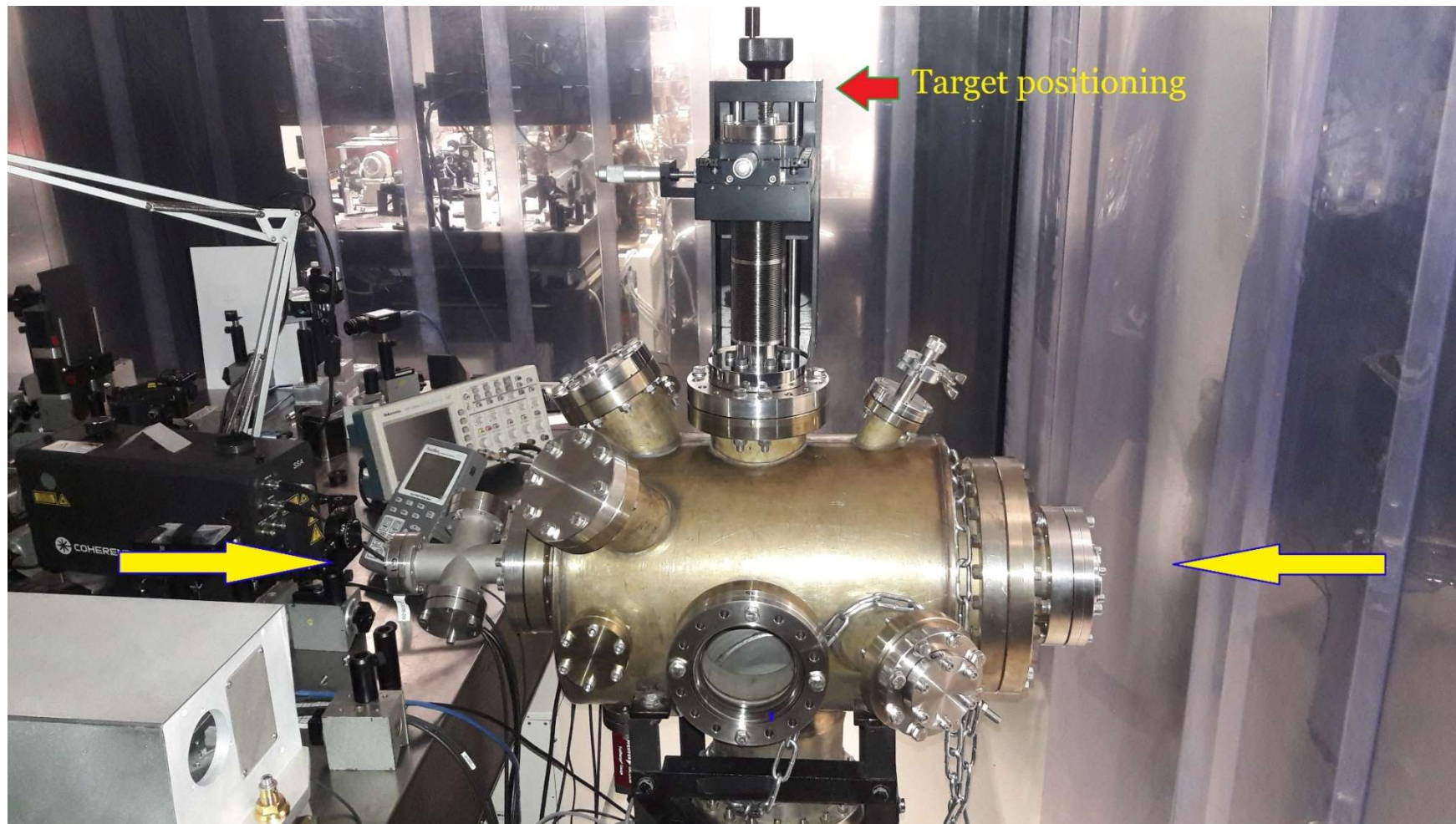
⁵ Hungarian Academy of Sciences, Budapest, Hungary

⁶ Wigner Research Centre for Physics, Budapest, Hungary

⁷ National Research Center "Kurchatov Institute" Moscow, Russia

[arXiv:1903.10896v3
és *Physics of Wave
Phenomena*, **28**, 187-
199 (2020)]

Kétoldali Besugárzás

Abszorpció eloszlás beállítása a nano-antennák sűrűség eloszlásával.
UDMA targeten. *Csete Mária, Bonyár Attila et al.*

Hasonló geometria @ ShenGuang-II Up, Shanghai :

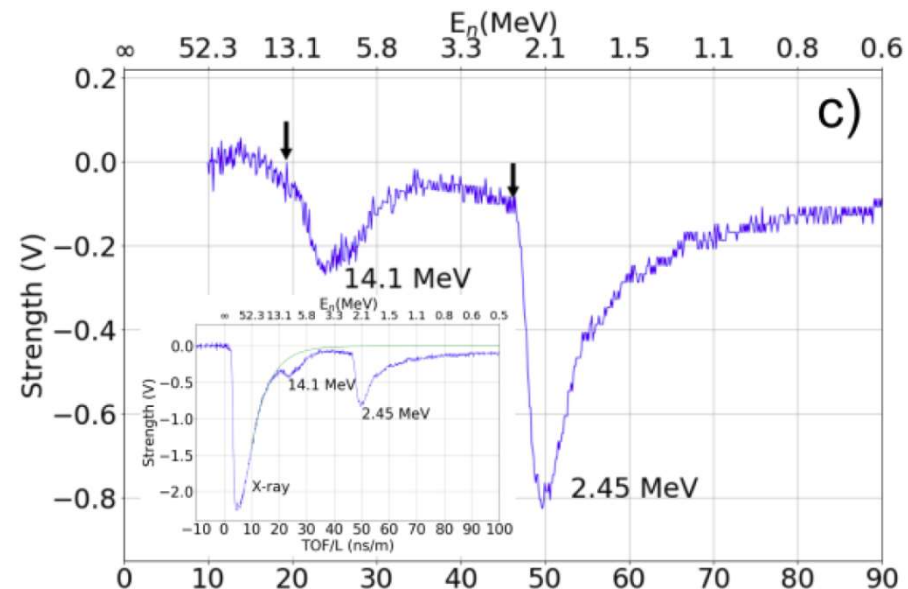
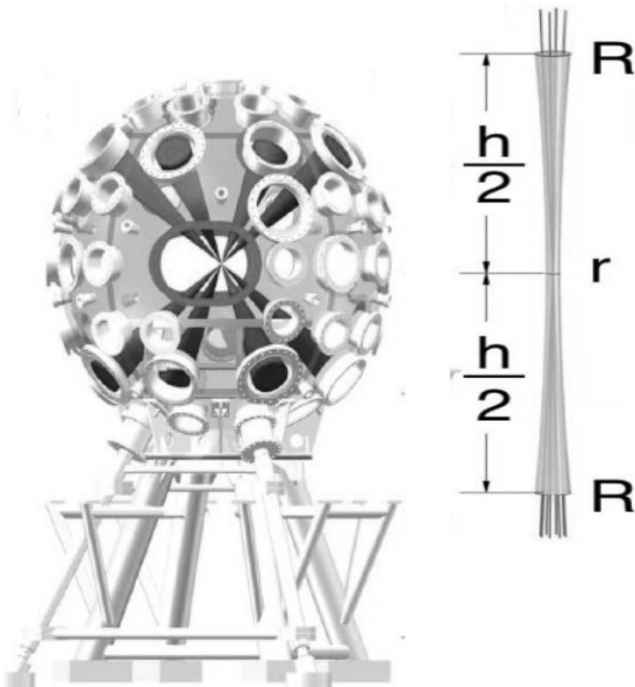
Nuclear probes of an out-of-equilibrium plasma at the highest compression
Phys. Lett. A 383 (2019) 2285-2289.

G. Zhang^{a,b,*}, M. Huang^c, **A. Bonasera^{d,e,*}**, Y.G. Ma^{f,b,i,*}, B.F. Shen^{g,h,*}, H.W. Wang^{a,b}, W.P. Wang^g, J.C. Xu^g, G.T. Fan^{a,b}, H.J. Fu^b, H. Xue^b, H. Zheng^j, L.X. Liu^{a,b}, S. Zhang^c, W.J. Li^b, X.G. Cao^{a,b}, X.G. Deng^b, X.Y. Li^b, Y.C. Liu^b, Y. Yu^g, Y. Zhang^b, C.B. Fu^k, X.P. Zhang^k

4 (up) + 4(down) lasers
 Target thickness, h ($3.6\mu\text{m}$ - 1mm)
 & radius, R , (150 - $400\mu\text{m}$) were varied.

Total pulse energy 1.2kJ (2ns) for 8 beams.
 Shortest (250ps) pulses $\rightarrow$ 100s MeV ions $>$ non-thermal distr. = directed ion acceleration

Typical fusion neutron energies were measured & used to extract the target density.

Hasonló geometria @ ShenGuang-II Up, Shanghai :

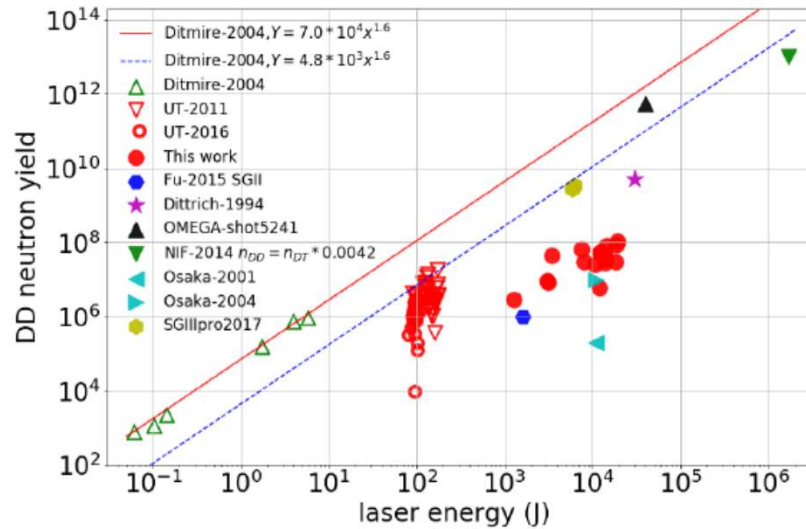

Figure 3: (color online) Fusion yield as function of laser energy. Different experimental results Ditmire-2004[40], UT-2011[20], UT-2016[19], Fu-2015 SGII[45], Dittrich-1994[49], NIF-2014[48], Osaka-2001[46], Osaka-2004[47], OMEGA-shot5241[41] and SGIIpro2017[42] are indicated in the inset.

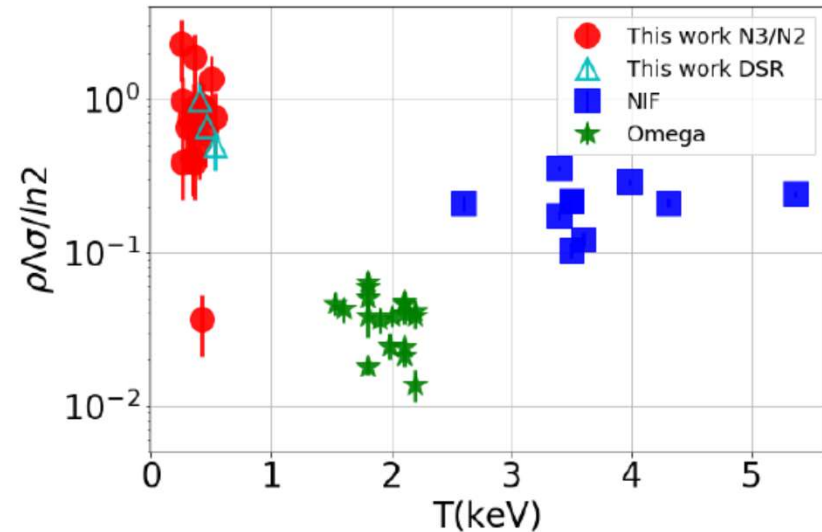
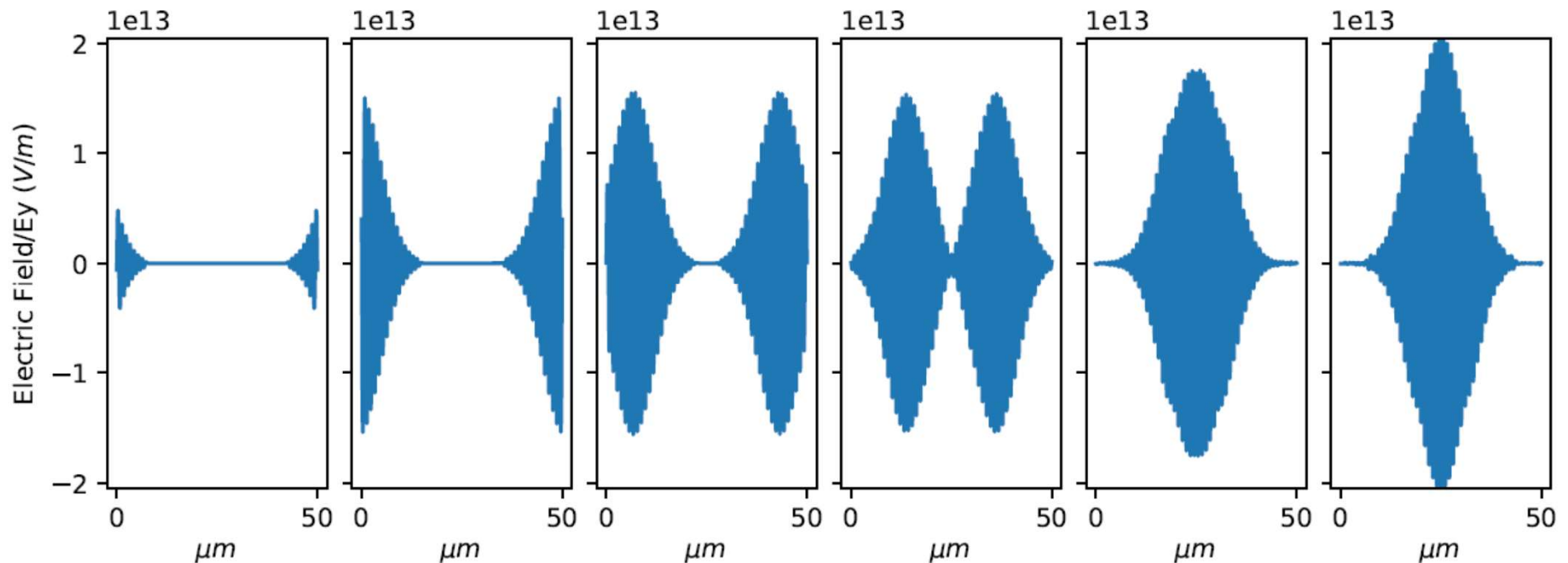

Figure 4: (color online) $\Lambda\rho\sigma/\ln 2$ obtained from eq.(4) vs T from eq.(1). Omega and NIF data are derived from the experiments[25], using the Down Scatter Ratio[23, 21]. Our results using the DSR method (N_4/N_3) are given by the open triangle symbols in good agreement with the N_3/N_2 ratios.

. Stimulated by these considerations we decided not to fight non-equilibrium effects but rather enhance them, i.e. study plasmas highly compressed and completely out of equilibrium.

Kétoldali Besugárzás – Lézer Űtköző Nyaláb

Lorentz kontrakció $\rightarrow$ sűrűség: $n = \gamma n_0$

Áthatolás egymáson $\rightarrow$ sűrűség: $n = 2 \gamma n_0$

[**István Papp**, et al., (NAPLIFE Collaboration),

Laser Wake Field Collider, arXiv: 2009.0368]

Európai Lézer Infrastruktúra – Szeged, HU

Még az idén **itt** is
elindulnak a kísérletek!

ELI-ALPS Szeged:
EU Extrém Fény Infrastruktúra
Attosec. Impulzusú Fényforrás
2PW extrém nagy térerősség
10 Hz, <10fs, **20 J**